Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi

*Hüsniye AKILLI**

Öz: *Kamu malı statüsündeki mezarlıklar ve kamu hizmeti kapsamındaki defin hizmeti insanın doğası gereği ihtiyaç duyduğu en temel yerel hizmetlerden biri olup bu araştırmada konuyla ilgili düzenlemeler, Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, Umumi Hıfzıssıhha ve Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, Mezarlık Yerlerinin* İnşaası *ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik uyarınca Türkiye'de belediyelerin defin ve mezarlık hizmetinin değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Büyükşehir belediyelerinin kurumsal belgeleri incelenerek hizmetin belediyelerde nasıl örgütlendiği, hangi görev ve sorumlulukların yerine getirildiği incelenmiş ve hizmete dair sorun alanları ortaya konmaya çalışılmıştır.*

Anahtar Kelimeler: Ölüm, Mezar, Defin, Mezarlık, Belediye.

Evaluation of Funeral and Cemetery Services of Greater City Municipalities

Abstract: *Public cemeteries and funeral services are one of the most fundamental human needs. The aim of this article is to review funeral and cemetery services of the municipalities within the frame of relevant legal regulations. Organization, duties, and responsibilities of greater city municipalities were reviewed with the help of institutional documents. Problematic areas about the service delivery were outlined.*

Keywords: *Death, Tombs, Cemetery, Funeral, Municipality.*

Giriş

Nasıl, ne zaman ve kimin için gerçekleşeceğine ilişkin belirsizlikler barındıran ölüm olgusu, canlılar için evrensel bir gerçeklik olup hukuksal, bilimsel, kültürel ve dinsel olmak üzere çok farklı biçimlerde tanımlanabilmektedir (Çelik, 2017: 259; Ertan, 2012: 950). Felsefecilere göre hayatın diyalektik bir sonu olarak yorumlanırken sosyal teoriler içinde toplumu yeniden inşa eden ve kolektif bağları güçlendiren bir süreç olarak değerlendirilmekte, birçok kültürde bir son değil yeni bir yaşamın başlangıcı olarak düşünülmektedir (Sağır, 2013: 126; Tokat, 2016: 155). Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğünde (2019) ise "bir insan, bir hayvan veya bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedi uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat" kavramlarıyla ifade edilmektedir. Arapça kökenli bir kelime olan cenaze ise, "örtme, toplama, na'ş ve ölü" anlamı-

* Dr. Öğr. Üyesi, Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kocasinan / Kayseri / Türkiye.

Makale Geliş Tarihi: 28.10.2019
Makale Kabul Tarihi: 14.01.2020

na gelmektedir. Tıbben beyin ve kalp ölümü gerçekleşen kişiyi ifade etmektedir. Ruhun bedeni terk etmesi olarak da nitelendirilmektedir (Ertan, 2019: 951).

Mezar, çocuk mezarlıklarında daha küçük ölçülerde olmakla birlikte uzunluğu iki metre, eni seksen santimetre, derinliği bir buçuk metre olan ölü bedenin toprağın altında ayrışacağı yerdir (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 14). Mezar kavramı mevzuatta bahsedilmiş olmakla birlikte tanımlanmasına dair açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kavramsal olarak "kabir, sin, makber, gömüt" olarak tanımlanmaktadır. Orman Kadastrosu ve 2B Uygulama Yönetmeliği'nin 14. maddesinin h bendinde mezarlıklar, "Köy, kasaba ve şehir halkının ölülerini defnettiği yerdir" hükmüne yer verilmektedir. Farklı dillerde kabirlerin bulunduğu yer, uyku mekânı, huzur yeri, ziyaret yeri anlamlarına gelen; mezârât, kabristan, gûristân gibi kavramlarla ifade edilen ve temel işlevi, ölü bedenlerin kamu sağlığını tehlikeye atmadan toprağa dönüşümünü sağlamak olan mezarlıklar, mezarların oluşturduğu alanlar olarak da tanımlanmaktadır (Aktaş, 2009: 6-7; Uslu, 2009; MEB, 2011: 4). Arffmann (2000: 2) mezarlıkları; ölenin sosyal statüsünü gösteren, halk sağlığı ve hijyeninin sağlandığı mekân, sonsuzlukla temasın ve dini görüşlerin, hüzün ve kederin ifadesini bulduğu yer olarak açıklamaktadır. Ölünün anısını yaşatan, ziyaret ve hatırlama işleviyle gömüldüğü yerin belli olmasını sağlayan ve ölen kimsenin tarihi bir vakıa olarak önceden varoluşunu ve yok oluşunu kanıtlayan yerler (Tokat, 2016: 155) olarak mezarlıklar aynı zamanda hizmetin örgütlenişi, mekân organizasyonu (süslemeler, mezar taşları, mezarlıkların kazılma biçimleri), tören, merasim ve ritüeller, gelenek ve inançlar bağlamında toplumsal ve kültürel yapının yansıdığı mekânlardır (Sağır, 2012: 912; Sağır, 2013: 126). Nekropolisler, mağaralar, küp mezarlar, mermer veya seramik lahitler, anıtsal mezarlıklar, tapınaklar, tümülüsler ve piramitler bu çerçevede örneklendirilebilecek insanlık için önem taşıyan sosyolojik, tarihsel değerlerdir (Aktaş, 2009: 7-8). Kentlerin tarihini araştıran Mumford (2019: 17) kente yaklaşan en ilkel toplumlarda bile bilinçli gömme işlemleriyle kendini gösteren ve ölüye yönelen törensel bir ilginin olduğundan ve ilk insanın belirli bir toplanma yeri- daimî bir yerleşim yeri aramasında ölülere olan saygısının rolünün bulunabileceğinden bahseder. Mezarlıklar diğer yandan birçok ülkede halkın dinlenmesine ayrılan bir yeşil alan olarak kentsel peyzajın da önemli bir parçasıdır (Aktaş, 2009: 6-7; Özhancı ve Aklıbaşında, 2017: 113).

Defin ve mezarlık hizmetiyle ilgili kamu yönetimi alanında sınırlı sayıda çalışma bulunmakla birlikte Türkiye Belediyeler Birliği dergisinde konuyla ilgili yer verilen özel dosyadaki (2017: 18) veriler bu hizmetin insanın doğası gereği ihtiyaç duyduğu en temel yerel hizmetlerden biri olduğunu ortaya koymaktadır. 2014 yılında Türkiye genelinde yaklaşık dörtte biri İstanbul'da olmak üzere 372

bin kişi[1] vefat etmiştir. Buna göre ülkede ortalama her gün 1000 kişi için bu hizmetin görülmesi gerektiği; her vefat edenin ortalama dört yakınının onu ziyaret edebileceği düşünüldüğünde sadece bir yılda ve bir defaya mahsus olmak üzere ortalama yaklaşık 1 milyon 500 bin kişinin mezarlıkları ziyaret ettiği ortaya çıkmaktadır. Defin törenleri ve diğer toplumsal organizasyonlar dâhil edildiğinde mezarlıkların oldukça sık ve yoğun kullanılan mekânlardan biri haline geldiği bilinmektedir. Bu nedenle çalışmada ilgili mevzuat uyarınca Türkiye'de belediyelerin defin ve mezarlık hizmetinin değerlendirilmesi amaçlanmış, büyükşehir belediyelerinin kurumsal belgeleri (2017 yılı faaliyet raporları, yönetmelik ve yönergeleri, ücret tarifeleri gibi) incelenerek hizmetin belediyelerde nasıl örgütlendiği, hangi görev ve sorumlulukların yerine getirildiği ve hizmete dair sorun alanları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetleri ile İlgili Mevzuat

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi, Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun, Büyükşehir Belediyesi ve Belediye Kanunu, Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, belediyelerin defin ve mezarlık hizmetine ilişkin hükümlerin yer aldığı mevzuatı oluşturmaktadır.

Mezarlık hizmeti, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 20. maddesinde içme suyu, kanalizasyon ve mezbaha gibi, belediyelerin genel sağlığın korunması konusunda görevli olduğu hizmetler arasında sayılmıştır. Kanunun 211. ve 234. maddeleri arasındaki hükümleri; mezarlıklar, ölülerin defni, mezardan çıkarılması ve nakline ilişkindir. 1931 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca yürürlüğe giren 'Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi'nde' belediye mezarlıklarının inşaası, bakımı, mezarlıkta yasaklanan hususlar, mezarların düzenlenmesi, cenazelerin yıkatılması, kefenlenmesi, nakli, gömülmesi ve mezarlıkların ziyaret edilmesine dair hükümlere yer verilmiştir. 1994 yılında yürürlüğe giren 'Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun' ile mezarlıkların korunmasına dair hususlar; mülkiyet, korunma, inşa- bakım ve onarım olmak üzere üç maddede incelenmiştir. 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nun 7. maddesinde 'Mezarlık alanlarını tespit etmek, mezarlıklar tesis etmek, işletmek, işlettirmek, defin ile ilgili hizmetleri yürütmek' görevi büyükşehir belediyelerinin görev, yetki ve sorumlulukları arasında gösterilmiştir. 'Defin ile ilgili hizmetleri yürütmek' görevi ise büyükşehir ilçe belediyelerinin görevleri arasında sayılmıştır. 5393 sayılı Belediye Kanunu'nun

[1] 2017 yılı içinde büyükşehir belediyeleri tarafından Adana'da 12.585, Ankara'da 17.156, Antalya'da 8546, Bursa'da 16.168, Denizli'de 6924, Eskişehir'de 3192, Gaziantep'te 3820, İstanbul'da 52.407, İzmir'de 29.591, Malatya'da 2128, Muğla'da 4193, Ordu'da 7126, Şanlıurfa'da 4583, Tekirdağ'da 5504 kişi defnedilmiştir (Büyükşehir Belediyeleri 2017 Yılı Faaliyet Raporları, 2018).

'Belediyenin Görev ve Sorumlulukları' başlıklı 14. maddesinde ise belediyeler defin ve mezarlıklar hizmetlerinden sorumlu tutulmuştur. Mezarlıkların tesisi, korunması ve bakımına ilişkin giderler belediye giderleri arasında sayılmış (madde 60) ve mezarlıkların belediyelerin tasarrufunda olduğu belirtilmiştir (madde 79). 2010 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan 'Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik' ile mezarlık yer seçimi ölçütlerinin tespiti, mezarlık ile mezarların tesis ve inşası, ölüm belgesi verilmesi, cenazelerin yıkattırılması, kefenlenmesi, tabutlanması, nakli, defni ve gerektiği hallerde mezarlıktan tekrar çıkartılması ile sağlık açısından mahsuru bulunan cenazelerin ne şekilde defnolunacağı gibi hususları kapsayan ölümden define kadar bütün iş ve işlemlerin, usul ve esasların belirlenmesi amaçlanmıştır.

Mevzuat Hükümleri Çerçevesinde Belediyelerin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine İlişkin Görev ve Sorumlulukları

Büyükşehir Belediyelerinin defin ve mezarlık hizmetine ilişkin görev ve sorumlulukları ilgili mevzuat uyarınca; mezarlık alanlarının seçimine ve alan tahsisine; mezarlık alanlarının bakımı, onarımı ve korunmasına; cenazenin nakli, yıkanması ve defnine; belge hazırlama ve kayıt tutma işlerine ilişkin olmak üzere dört başlık altında incelenebilir.

Mezarlık Yerinin Seçimine ve Alan Tahsisine İlişkin Görev ve Sorumluluklar

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'na (madde 212 ve 214) göre belediyelerin, yerleşim alanı dışında ve konutlardan yeterli miktarda uzakta, nüfusa ve yıllık vefat oranına göre bir mezarlık yeri tesis etmesi zorunludur. Mezarlık olarak seçilecek yerin toprağı ve özellikleri; çevresindeki yerleşim yerleri veya su kaynakları için bir sakıncanın bulunup bulunmadığı tespit edilir. Bilimsel ve sıhhi şartlara uygun olmayan mezarlık alanları terk edilir ve yeni mezarlıklar tesis edilir.

Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik (madde 5 ve 6) uyarınca mezarlık olarak seçilecek alanın, hâkim rüzgârların ve akarsuların yerleşim yerinden gittiği yönde ve ulaşım yollarına yakın olan yerlerde olması zorunlu olup bataklıklara ve su birikintilerinin olduğu yere mezarlık yapılmaz. Hafif meyilli düzlük alanlar tercih edilerek toprağın jeolojik yapısına, cesetlerin ayrışmasına müsait (kumlu, az miktarda kireçli), geçirgen ve küçük taneli olmasına dikkat edilir. Mezarlık yeri seçimi için; il merkezindeki belediyeler valiliğe, ilçeye bağlı belediyeler ise bağlı oldukları kaymakamlığa başvuruda bulunur. Tespit edilen alanların mezarlık olarak kullanımının su kaynaklarına[2] ve yerleşim alanlarına uzaklığı, coğrafi ve meteorolojik şartları gibi

[2] İçme ve kullanma suyu temini amacıyla yapılmış kuyu, gölet, baraj gibi su kaynaklarından arazinin meyil

açılardan uygun olup olmadığına, müftülük, sağlık, çevre ve şehircilik, tarım ve orman gibi il müdürlüklerinin ve belediyelerin de dâhil olduğu mezarlık yeri seçimi komisyonunun hazırlayacağı rapora göre il veya ilçe umumi hıfzıssıhha kurullarınca karar verilir. Uygun görüş verilirse rapordaki mesafeler ile diğer konular belediye tarafından imar plan notlarına işlenir. Bu alanlar tapu tescili yapılmadan mezarlık olarak kullanılmaz.

Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun'un 1. maddesinde yer verilen hüküm gereğince devlet mezarlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü yönetimindeki tarihi mezarlıklar ile şehitlikler ve cemaatlere ait özel statüsü bulunan mezarlıklar hariç, umumî mezarlıkların mülkiyeti belediye bulunan yerlerde belediyelere, köylerde ise köy tüzel kişiliklerine aittir ve bu yerler satılamaz, amacı dışında bir faaliyet için kullanılamaz

Mezarlık Alanlarının Bakımı, Onarımı ve Korunmasına İlişkin Görev ve Sorumluluklar

Mezarlık alanlarının tesis edilmesi, düzenlenmesi, bakımı, temizliği, onarımı ve korunması belediyelerin görevleri arasındadır. Belediye Mezarlıkları Nizamnamesinin 'Belediye Mezarlıklarının Tesis, Tanzim ve Tezyini' başlıklı ikinci bölümünde (7. maddeden 15. maddeye kadar), mezarlık alanlarının düzenlenmesi ve bakımına ilişkin hususlar; 'Mezarlıkların İnzibatı' başlıklı üçüncü bölümünde (16. maddeden 19. maddeye kadar) ise mezarlıkların korunmasına ve güvenliğine dair konular kapsamlı olarak düzenlenmiştir. Nizamnamede mezarlığın çevresinin bir duvarla çevrileceği, mezarlığın çıngıraklı ve kapalı yalnızca bir kapısının bulunacağı, kapıdan itibaren geniş bir yola ve meydanlara yer verileceği, mezarlık duvarının iç tarafını dolaşacak bir yolun bırakılacağı, mezarlığın gerektiği kadar adalara ayrılacağı, yağmur suyu drenajının sağlanacağı, personel binasının ve çeşmelerin inşa edileceği, mezarlıklara numara verileceği, mezarlık alanının ağaçlandırılıp çiçeklendirileceği, mezarlığa su getirileceği, mezar taşlarının kirlenmesinin ve yosun tutmasının önleneceği, mezarlıklara ve mezarlık alanına zarar verilemeyeceği, huzur ve düzenin bozulamayacağı, sarhoşların, dilencilerin, köpek ve benzeri hayvan getirenlerin mezarlıklara giremeyeceği, araba, otomobil gibi her türlü nakil araçlarının mezarlık içerisine girmesinin yasak olduğu, güneş battıktan sonra mezarlıklara dışarıdan kimsenin giremeyeceği, görevlilerin bile misafir kabul edemeyeceği yönünde kurallara yer verilmiştir. Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmeliğin 12. ve 13. maddelerinde yer verilen hükümler gereğince de cenaze namazının kılı-

durumu, mezarlığın kapasitesi ve toprağın yapısına göre, killi toraklarda en az 150 metre, kumlu topraklarda ise en az 250 metre mesafede kurulabilir. İçme ve kullanma suyu temin edilen havzaların mutlak ve kısa mesafeli koruma alanlarında mezarlık yapılamaz (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 7).

nabileceği uygun bir yerin, musalla taşının, cenaze bekleme, yıkama, kefenleme ve tabutlama yerinin düzenlenmesi (tabandan en az iki metre yüksekliğe kadar kolay yıkanacak maddeyle kaplanması, su ısıtma tertibatının ve atık su drenajının bulunması gibi), sağlığa uygunluğunun araştırılması, ıslahı ve cenaze nakil araçlarının hazırlanması gerekmektedir.

Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun (madde 3 ve 4) uyarınca mezarlar bozulamaz, tahrip edilemez ve kirletilemez. Bu yerler imar mevzuatı ile veya başka herhangi bir şekilde park, bahçe, meydan, otopark, çocuk parkı, yeşil alan gibi sahalar olarak ayrılamaz ve asli gayesi dışında hiçbir amaç için kullanılamaz. Belediyeler ve köy muhtarlıkları mezarlıkların bakım ve onarımına yönelik hizmetleri yerine getirebilmek için gerekli ödeneği her yıl bütçelerine koyarlar. Ayrıca il özel idareleri bütçelerine de köy mezarlıklarına sarf edilmek üzere bu maksatla ödenek ayrılır ve bu hizmetleri düzenli olarak yürütebilmek için yeterli personel görevlendirilir. Belediye ve köy bütçelerini onaylamaya yetkili makamlar gerekli ödeneklerin bu idarelerin bütçelerine konulup konulmadığını araştırırlar.

Cenazenin Nakli, Yıkanması ve Defnine İlişkin Görev ve Sorumluluklar

Türkiye'de belediye sınırları içerisindeki cenazelerin nakli belediyeler tarafından gerçekleştirilir. Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesinde cenazelerin kolayca ve usulüne göre belediye sınırları içinde nakline ilişkin gerekli cenaze nakil aracı, tabut ve benzeri donanımın temini konusunda belediyelerin görevli olduğu belirtilmiştir. Belediye sınırları içindeki mezarlıklardan başka bir mezarlığa nakil amacıyla cenaze çıkarılabilmesi için ise belediye tabibinin, bulunmaması halinde hükümet tabibinin uygun görüşü alındıktan sonra belediyeden izin alınması gereklidir (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 41).

Cenaze yakınlarının talebi halinde, cenaze, nakil aracı ile belediyenin gasilhanesine getirilerek görevli gassallar tarafından yıkanır, kefenlenir, tabutlanır (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 26). Gömülmek üzere belediyeye teslim edilen ve ölüm belgesi alınmış olan cenazeler, yirmi dört saat içinde defnedilir. Mezarlıklarda her mezara bir cenaze defnolunur. Aynı yerde ikinci bir cenaze defni mezarlığın bulunduğu alanın doğasına uygun bir şekilde belirlenecek bir zaman dâhilinde (beş seneden de aşağı olmayacak şekilde) mümkündür (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, madde 223).

Mezarlık olarak seçilmiş yerlerden başka yerlere cenaze defni[3] yasaktır. Ölüm belgesi alınmadıkça hiçbir cenaze gömülemez. Mezarlıklarda sabah saat sekizden akşam gün batıncaya kadar cenaze gömülmesi uygun görülmüştür ancak bu saatler dışında, cenazenin gömülebilmesi için zorunlu bir sebebin bulunduğuna dair kararın belediye başkanı veya köy muhtarınca alınabileceği hükme bağlanmıştır (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 39). Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelikte (madde 25) fakir veya kimsesiz cenazelerinin, belediyeler veya köy muhtarlıkları tarafından herhangi bir ücret alınmadan kaldırılacağı, yıkattırılacağı, kefenlenip gömüleceği hüküm altına alınmıştır.

Belge Hazırlama ve Kayıt Tutma İşlerine Dair Görev ve Sorumluluklar

Cenaze yakınları cenaze defin müracaatında bulunmak için belediyelerin ilgili birimlerine başvurmakta ya da Alo Cenaze hattını aramaktadırlar. Belediye vatandaşlara 'ölüm belgesini' nereden alacakları ve defin süreci hakkında bilgi vermekle sorumludur. Ölümün sağlık kurumları dışında gerçekleşmesi durumunda ölüm belgesi cenazenin bulunduğu yerdeki belediye tabibi tarafından, belediye tabibi bulunmayan yerlerde toplum sağlığı merkezi hekimi yoksa aile hekimi tarafından, bunların bulunmaması halinde ise ölüm belgesi düzenleme yetkilisi tarafından verilmektedir. Ölüm belgesi belediye tarafından elektronik ortama aktarılıp kayıt altına alınmakta ve arşive kaldırılmaktadır (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, madde 16).

Ölüyü muayene edenlerin veya ölüm belgesi vermeye yetkili olanların vefat sebebinin doğal olmayan yollardan olduğuna dair şüphe duymaları durumunda adli makamları, bulaşıcı hastalıktan olduğuna dair kanaat taşıdıklarında ise cenazenin bulunduğu mahaldeki toplum sağlığı merkezini haberdar etmeden ölüm belgesi veremeyecekleri kanunen uygun bulunmuştur (Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, madde 221). Ayrıca belediyeler tarafından mezar sahiplerine; bedel karşılığı alınan mezarların kullanım hakkının satın alan kişiye ait olduğunu, kullanım tahsisini varislerine devredilebileceğini ve bu mezar yerine yapılacak mükerrer defnin ancak varislerinin uygun göreceği kişilere ait olabileceğini belirten 'mezar yeri kullanım tahsis belgesi' verilir. Belediyeler vermiş oldukları bu belgeyle ilgili bilgileri elektronik ortamda kayıt altında tutmakla yükümlüdürler. Bir diğer belge de il dışına ve deniz, hava ve demiryolları ile yurtdışına nakledilecek cenazeler için, belediye sağlık işleri birimleri tarafından cenazelerin fenni usulle-

[3] 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 211 inci maddesinde belirtilen istisna haricinde; "Olağanüstü hallerde ve sıhhi açıdan mahzur olmadığı takdirde Cumhurbaşkanının kararıyla muayyen ve malum mezarlıklar haricinde ölü defnine müsaade edilir."

re uygun olarak tabutlandığı bilgisini de içerecek şekilde hazırlanan 'cenaze yol izin belgesidir'. Her mezarlıkta oraya gömülen cenazelerin adı soyadı, Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, baba adı, doğum tarihi, ölüm tarihi, adresi, ölüm şekli, cenaze ölüm belgesi numarası ve hangi numaralı mezara gömüldüklerini gösteren 'mezarlık defteri' de belediyeler tarafından tutulması öngörülen belgelerden biridir (Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik, 8. 15. ve 32. madde).

Türkiye'deki Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerinin Değerlendirilmesi

Büyükşehir Belediyelerinin Örgütlenme Durumu

Türkiye'deki il, ilçe ve belde belediyelerinde defin ve mezarlık hizmeti 'mezarlıklar müdürlükleri' tarafından yerine getirilmektedir. Büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporlarının incelenmesi sonucunda büyükşehir belediyelerinde defin ve mezarlık hizmetlerinin daha çok 'sağlık işleri daire başkanlığına bağlı şube müdürlükleri' aracılığıyla yerine getirildiği saptanmıştır. Defin ve mezarlık hizmetine dair farklı sorumluluk alanlarını yansıtır şekilde 'çevre koruma ve kontrol, destek hizmetleri, kent estetiği, kırsal hizmetler, park ve bahçeler, sağlık ve sosyal hizmetler' gibi farklı daire başkanlıkları eliyle de hizmetin verildiği; Adana, İzmir, Kahramanmaraş, Manisa, İstanbul ve Trabzon Büyükşehir Belediyelerinin ise 'mezarlıklar' adıyla müstakil bir daire başkanlığı olarak örgütlendikleri tespit edilmiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Büyükşehir Belediyelerinde Defin ve Mezarlık Hizmetinin Örgütlenme Durumu

BÜYÜKŞEHİR	DAİRE BAŞKANLIĞI	ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ
Kayseri		Mezarlık
Konya	Çevre Koruma ve Kontrol	Mezarlıklar
Ordu		Mezarlıklar ve Cenaze Hizmetleri
Samsun		Mezarlıklar
Erzurum	Destek Hizmetleri	Mezarlıklar
Balıkesir	Kent Estetiği	Mezarlıklar
Ankara	Kırsal Hizmetler ve Mezarlıklar	Mezarlıklar
Adana		Bakım ve Defin, Cenaze Nakil ve Yardım, Mezarlıklar İnşaat İşleri
İzmir		Mezarlıklar Planlama, Mezarlıklar Bakım Onarım, Defin Hizmetleri
Kahramanmaraş	Mezarlıklar	Mezarlık Yapım ve Onarım, Mezarlık ve Taziye Hizmetleri
Manisa		Mezarlıklar Planlama, Mezarlıklar Bakım Onarım, Defin Hizmetleri
İstanbul		Avrupa, Anadolu Yakası Mezarlıklar, Mezarlıklar Destek Hizmetleri
Trabzon		Mezarlıklar

Mersin	Park ve Bahçeler	Cenaze Hizmetleri ve Mezarlıklar
Denizli		Mezarlıklar
Şanlıurfa		Mezarlıklar
Kocaeli		Mezarlıklar
Antalya		Mezarlıklar
Aydın		Mezarlıklar
Bursa		Mezarlıklar
Diyarbakır	Sağlık İşleri	Mezarlıklar
Eskişehir		Şehir İçi Mezarlıklar
Mardin		Mezarlıklar
Tekirdağ		Mezarlıklar
Van		Mezarlıklar
Sakarya		Mezarlıklar
Hatay	Sağlık ve Sosyal Hizmetler	Mezarlıklar
Malatya		Mezarlıklar
Muğla		Mezarlıklar
Gaziantep		Mezarlıklar

Kaynak: *Büyükşehir Belediyeleri 2017 Yılı Faaliyet Raporları, 2018.*

Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine Yönelik Faaliyetleri

Büyükşehir belediyelerinin faaliyet raporlarında belirtilen mezarlık hizmetine ilişkin faaliyetlere Tablo 2'de yer verilmiştir. Her bir belediyenin bu hizmet alanında hangi faaliyetleri gerçekleştirdikleri incelenmiş olmakla birlikte benzer ve eş faaliyetler için tekrardan kaçınmak amacıyla her bir belediye için ayrı bir tablo oluşturmak yerine faaliyetlerin neler olduğuna odaklanılarak (bir belediyenin diğerlerinden farklı olan faaliyetleri tespit edilip tabloya eklenerek) tek bir tablo oluşturulmuştur. Verilen hizmetler faaliyet alanlarına göre "mezarlık yeri seçimi, alan tahsisi, mezarlık alanlarının bakımı, onarımı ve korunması, cenazenin nakli ve defni, cenaze yakınları ve ziyaretçilere yönelik" olmak üzere farklı başlıklar altında gruplandırılmıştır.

Tablo 2. Büyükşehir Belediyelerinin Faaliyet Raporlarında Mezarlık Hizmetine İlişkin Yer Verilen Faaliyetler (2017)

Mezarlık Yerinin Seçimine ve Alan Tahsisine İlişkin	▪ Yeni mezarlık alanı tespit, tesis ve tahsisi, kamulaştırma işlemleri ▪ 6360 sayılı Kanun ile kırsalda bulunan mezarlıkların devir işlemleri
Mezarlık Alanlarının Bakımı, Onarımı (Temizlik, Alt Yapı, İnşaat İşleri) ve Korunmasına İlişkin	▪ Mezarlık alanlarının temizlik, bakım ve muhafazası ▪ Mezarlık alanında haşereler için ilaçlama ▪ Bulaşıcı hastalıktan ölenlerin defin işlemleriyle ilgili ilaçlama, kireçleme ve diğer önlemelerin alınması ▪ Yürüyüş yolları, parke/bordür taşı döşemesi, mezar parsellerinin bölünerek belirlenmesi, çevre duvarı, çit, giriş kapısı yapımı ▪ Peyzaj, çevre düzenlemesi, ağaçlandırma, ağaç budaması, yabani ot temizliği, çim biçimi, sulama, ıslah çalışmaları, mezarlık içindeki ağaçlara kuş yuvası asılması ▪ Tabela, oturma bankları, çöp konteynırı, mezarlık aydınlatması, güvenlik kameralarının kurulması ▪ Mezarlık binası, taziye evi, cem evi, güvenlik kulübesi, abdesthane, tuvalet, çeşme, sıcak su, namazgâh, gasilhane, morg, bekleme salonu, depo, şadırvan imalatı, sundurma, çatı, musalla taşı inşaatı ve tadilatı, yağmur suyu ızgara hattı döşenmesi ▪ Mezarlık binası ve taziye evi mefruşatı, elektrik ve su aboneliği, cenaze defin işlemleri için malzeme alımı, kuran kürsüsü, ses sitemi ▪ Cenaze araçlarının alınması ▪ Tarihi mezarlıkların restorasyon ve konservasyonu, mezar taşlarının yerine yerleştirilmesi, tarihi mezar taşlarına yönelik model geliştirilmesi açık türbe ve kabir yerlerinin incelenerek belgelenmesine, kitabelerin okunmasına, desenlerin analiz edilmesine, mezarların üç boyutlu taranmasına, vaziyet planlarının hazırlanmasına, mezar ve mezar taşını oluşturan tüm elemanların (kimlik bilgileri, yazı stilleri, desenleri, serpuş cinsleri vb.) sayısal analizlerinin yapılmasına yönelik çalışmalar ▪ Nekropol alanının turizme kazandırılıp, ziyaretçilere açılması ▪ Şehitliklerin bakımı- şehit mezarlıklarının gül esansı ile yıkanması ▪ Mezarlıkta sivil savunma planları çerçevesinde Defin Hizmet Grubu Operasyon Planının hazırlanması (mezarlık alanları, indirme-bindirme yerleri, toplanma alanları, alternatif yollar ve çadır kurulacak yerler)
Cenazenin Nakli, Yıkanması ve Defnine İlişkin	▪ İdari işler (Evrak, kayıt, arşiv vs.) ▪ Cenazelerin ilde bulunduğu yerden (mahallinden, ev, hastane veya camiden) alınıp mezarlıklara veya il dışına nakli ▪ Cenaze levazımatının temini (mezar tahtası, kefen bezi, harir, pamuk, tülbent vb.) ▪ Cenazelerin gasil, tekvin, teşyi ve defin hizmetleri ▪ Kabirden cenaze çıkarılması ▪ Aile mezarlık yeri satışı
Cenazenin Yakınlarına Yönelik	▪ Taziye çadırı kurulumu, masa, sandalye hizmeti ile çay-şeker ikramı ▪ Din görevlisi desteği ▪ Alo Cenaze Hizmeti (188)

Ziyaretçilere Yönelik	▪ Cenazenin yakınlarına ulaşım için araç tahsisi (şehirden mezarlığa otobüs, mezarlık içinde golf aracı) ▪ Otopark hizmeti ▪ Dini bayram günlerinde mezarlık alanı ziyaretçilerine çiçek, dua kitabı ve su dağıtımı ▪ Mezarlık Bilgi Sistemi ve CBS sistemlerinin kurulması (Veri tabanının (nakil, defin, cenaze, mezarlık sayısı, vefat eden kişilerin ölüm bilgileri, ölüm yerleri, ölüm tarihi ve saati, defter kayıtları, tapu kayıtları, mezarlık doluluk oranı, meyve ağacı sayısı…) sayısal haritaların oluşturulması, mezarlık girişlerine interaktif kioskların konulması, bilgi sistemi ile Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Ölüm Bilgi Sistemi arasında entegrasyonun sağlanması ▪ Günlük cenaze listeleri için dijital pano yapılması
Diğer	▪ Bebek adası altında bebek mezarlığı projesi ▪ Hayvan mezarlıklarının, evcil hayvan mezarlıklarının oluşturulması ▪ Vatandaş memnuniyet anketleri ▪ Kimsesiz ve ekonomik durumu iyi olmayan vatandaşlara yönelik ücretsiz hizmetler

Kaynak: *Büyükşehir Belediyeleri 2017 Yılı Faaliyet Raporları, 2018.*

Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerinin Ücretlendirilmesi ve Özel Hukuk Kişilerince İşletilmesi

Kamusal egemenliğin belediyeye ait olması gereğince, mevzuatın değerlendirilmesine ve bu konuyla ilgili Yargıtay kararına[4] dayanarak Karaman ve Karakurt (2009: 91- 92) mezarlıkların 'kamu malı' statüsünde olduğunu, ölülerin gömülmesine yönelik işlemlerin 'kamu hizmeti' kapsamında yer aldığını ve defin hizmetlerinin eşitlik ilkesiyle ilişkili 'tam kamusal' yani faydanın bireyler arasında bölünemediği ve ücretlendirmenin mümkün olmadığı hizmetler arasında bulunduğunu savunmaktadır. Büyükşehir belediyelerinin mezarlık, cenaze ve defin hizmetlerinin ücretlendirme durumunun incelendiği Tablo 3'ten de görüleceği üzere büyükşehir belediyelerinde genel olarak defin hizmetlerinin (cenaze yıkama, kefenleme, mezar kazımı, defin, nakil gibi) tabutlu defin, şehir dışı nakil gibi bazı istisnalar hariç ücretlendirilmediği ancak mezar yerlerinin, aile mezarlıklarının, eş yanı mezarlıkların ve kabirden cenaze çıkarılmasının bedellendirildiği görülmektedir.

[4] 12.5.1994 tarihli E. 1993/4823, K. 1994/6756 nolu karar

Tablo 3. Büyükşehir Belediyelerinde Mezarlık, Cenaze ve Defin Hizmetlerinin Ücretlendirme Durumu

BÜYÜKŞEHİR BELEDİYELERİ (BB)	ÜCRETLİ HİZMETLER	ÜCRETSİZ HİZMETLER
ADANA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, kemik nakli	Cenaze yıkama, mezar kazımı, morg hizmeti, imam tahsisi
ANKARA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, eş yanı mezar tahsisi, mezarlık alt üst yapımı işgaliye ücreti	Cenaze nakli-uçakla dahil (şehir içi ve dışı), morg, tahta, yıkama ve kefen hizmeti
ANTALYA BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, dışarıya verilen kapak taşı takımı, kabirden cenaze çıkarma ve özel cenaze hizmeti yapan şirketlerden alınacak hizmetler	Cenaze yıkama, sanduka (tabut) ile gömü, cenaze nakli (şehir içi ve dışı), şehir mezarlıklarında kullanılan kapak taşı takımı ve briket, mermer, briket ve tuğla mezarlar, mezar kazım ücreti
BALIKESİR BB	Aile mezarlığı	Mezar yeri, yıkama, kefen, mezar tahtası, cenaze aracı, din görevlisi, cenaze nakil (şehir içi ve dışı)
BURSA BB	Mezar yeri, mezar yeri onarım belgesi ücreti	Mezar kazma, cenaze yıkama, kefenleme, mezar tahtası, cenaze nakli
DENİZLİ BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, şehirlerarası cenaze nakli	Şehir içi cenaze nakli
DİYARBAKIR BB	Mezar yeri, aile mezarlığı	Cenaze nakli
ESKİŞEHİR BB	Aile mezarlığı	Umumi mezar yeri, cenaze levazımatı, cenaze nakli
HATAY BB	Mezar yeri	Cenaze yıkama, kefenleme, cenaze nakil (şehir içi ve dışı)
İSTANBUL BB	Galvanizli tabut, tabutlu defin, tabutlu-lahitli defin, cenaze aracı aylık kiralama ücreti, kabir nakli, mezarlık yer bedeli, mezarlık yaptırma bedeli, çeşme yaptırma, film çekim ücretleri	Gasilhane, şehir içi ve dışı nakil, tahnit-ilaçlama, tabut, bir takım cenaze tabut örtüsü, yıkama, kefen, organ gömüsü, tahta ve mezar kazısı, tabutsuz ve lahitsiz defin

İZMİR BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, hayrat çeşmesi, gömü ücreti	Cenaze nakli (şehirlerarası için; Türk Havayollarının yurtiçinde anlaşması bulunan havalimanlarına ücretsiz nakil hizmeti verilmektedir. Ayrıca araç ile Manisa, Aydın, Balıkesir, Bilecik, Denizli, Muğla, Uşak, Kütahya, Afyonkarahisar, Eskişehir, Bursa, Çanakkale, Isparta ve Burdur illerine cenaze aracı ile ücretsiz nakil işlemi yapılmaktadır)
KAHRAMANMARAŞ BB	Mezar yeri, aile mezarlığı, mezar yapım ve onarım yetki belgesi ücreti	Cenaze ilanı (4 defa), umumi mezarlıklar, cenaze yıkama, cenaze nakli -uçakla dahil (şehir içi ve dışı), kefen, bez, cenaze yıkama levazımatı, cenaze hizmet otobüsü, taziye evi tahsisi, taziye çadırı ve malzemeleri, mezar tandır ücreti, sıralı mezar üst yapı ücreti
KAYSERİ BB	Mezar yeri	Cenazenin yıkanması, cami ve mezarlığa nakli, mezarın açılarak hazırlanması, cenazenin defnedilmesi, dini vecibeler
KOCAELİ BB	Cenazenin yanındaki boş yer bedeli, boş mezar yeri bedeli, mezar inşaat izin belgesi	Cenaze için yer bedeli, çocuk cenazesi için yer bedeli, gasilhane, cenaze nakli, tabut, galvanizli tabut, tahnit-ilaçlama, cenaze tabut örtüsü, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, organ gömüsü, tahta ve mezar kazısı, tabutsuz-lahitsiz defin
KONYA BB	-	Mezar yeri, cenazenin evden, hastaneden, havalimanından alınması, camiye ya da gasilhaneye nakli, cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, istenilen camiye ve camiden mezarlığa nakli, mezar yerinin kazılması ve hazırlanması
TRABZON BB	Mezar yeri	Cenaze, defin hizmetlerinin tümü

Kaynak: *Tablodaki bilgilere büyükşehir belediyelerinin web sitelerinden ve gelir tarifelerinden erişilmiştir: (www.adana.bel.tr; www.ankara.bel.tr; Antalya BB 2020 Gelir Tarifesi www.antalya.bel.tr; www.balıkesir.bel.tr; Denizli BB 2019 yılı Gelir Tarifesi www2.denizli.bel.tr; Diyarbakır BB 2020 yılı Gelir Tarifesi www.diyarbakir.bel.tr; www.eskisehir.bel.tr; Hatay BB 2019 yılı Gelir Tarifesi www.hatay.bel.tr; İstanbul BB Avrupa ve Anadolu Yakası 2020 yılı Ücret Tarifesi www.ibb.istanbul/Uploads; www.izmir.bel.tr; Kahramanmaraş BB 2019 yılı Gelir Tarifesi https://kahramanmaras.bel.tr; www.kayseri.bel.tr; Kocaeli BB 2019 yılı Gelir Tarifesi www.kocaeli.bel.tr; http://konya.bel.tr; www.trabzon.bel.tr*

Türkiye'de büyükşehir belediyelerinin çoğunun defin hizmetlerini kendisinin yürüttüğü ancak internet üzerinden yapılan genel bir tarama sonucunda mal-hizmet alımı, yapım işi konularında ise ihale yöntemine başvurdukları tespit edilmiştir.[5] Belediyelerin mezarlık hizmetine ilişkin düzenlemiş oldukları yönetmelik/yönergeleri de incelenmiş, hizmetin 'işletilmesi ve işlettirilmesi' konusunda bu düzenlemelerde yer alan hükümler aşağıda belirtilmiştir. Adana Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Dairesi Başkanlığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönergede (Madde11/28) cenazelerle ilgili tüm faaliyetlerin mezarlık daire başkanlığı tarafından yürütüleceği, cenaze ve defin işlemleriyle ilgili olarak özel şahısların ticari faaliyet gösteremeyeceği ancak kurum ve kuruluşların cenazelerini kendi araçlarıyla mezarlığa nakledebilecekleri ifade edilmiştir. Ankara Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Yönetmeliği'nde (madde 29/1) cenaze nakil aracı temininin belediyenin görevi olduğu ancak bu görevlerini izin verilecek özel şirketler aracılığıyla da yerine getirilebileceği dile getirilmiştir. Bu hüküm Antalya, Kocaeli, Konya, Malatya, Mersin ve Muğla Büyükşehir Belediyelerinin yönetmeliklerinde/yönergelerinde de yer almıştır. Antalya Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Şube Müdürlüğü Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte (madde 5/3) imar planlarında mezarlık alanı olarak belirlenen özel şahıs veya özel hukuk tüzel kişilerine ait yerlerin mülkiyetlerinin belediyeye devri karşılığında devredenler tarafından mezarlık alanı olarak işletilebileceği öngörülmüştür. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Cenaze ve Defin Hizmetleri yönetmeliğinde de (madde 15) aynı hükme yer verilmiş ayrıca defin hizmetlerinin mezarlık müdürlüğü tarafından yerine getirilebileceği gibi müdürlükçe işletme hakkı verilmesi halinde özel hukuk tüzel kişileri tarafından yerine getirilebileceği belirtilmiştir. Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı Mezarlıklar Yönetmeliği (madde 7) uyarınca Konya Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisinde cenazelerle ilgili tüm faaliyetler belediyelere verilmiştir. Defin hizmetlerinin yerine getirilmesi konusunda ilçe belediyelerinin yetersiz kalması durumunda ise büyükşehir belediyelerinden yardım isteyebileceklerdir. Yönetmelikte ayıca cenaze ve defin işlemleriyle ilgili olarak özel şahısların ticari faaliyette bulunmasının yasak olduğu ifade edilmiştir.

Büyükşehir Belediyelerinin Defin ve Mezarlık Hizmetlerine Dair Sorun Alanları

Belediyelerin yerine getirmekle sorumlu oldukları defin ve mezarlık hizmetine dair sorun alanları aşağıda belirtilen başlıklar altında incelenebilir.

[5] Örneğin; 'mezarlık konum verisi oluşturma, dijitalleştirme, bakım ve güncelleme', 'cenaze nakil aracı kiralama', 'mezarlık binalarının yapım işi', 'mezarlık alanlarında halihazır harita ve ağaç rölövesi yapılması işi', 'cenaze levazımatı satın alınması', 'mezarlık çim biçme temizlik ve mezar kazımı ile defin işleri yapım işi'… gibi.

Mezarlık Alanı ve Arazi Tahsisi Sorunu

Büyükşehir belediyelerinin mezarlık hizmetini verirken karşılaştıkları sorunlardan biri, mezarlık alanı ve arazi tahsisine ilişkin sorundur. İstanbul'da her yıl ortalama 250-300 dönüm mezarlık alanına ihtiyaç duyulmakta; bu ihtiyaç da belediyenin kamulaştırmış olduğu alanlardan, milli emlak arazilerinden, Tarım ve Orman Bakanlığı'na ait meralardan ve ormanlık vasfını kaybetmiş alanlardan karşılanmaya çalışılmaktadır (Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: 32). İstanbul'daki mezarlıkların imar planlarındaki yerinin incelendiği bir tez çalışmasında (Akan, 2018: 70) 1990'lı yıllardan sonra arsa fiyatlarındaki artışla birlikte mezarlık alanlarının şehir merkezi dışında konumlandırılmaya başlandığı ancak vatandaşın yakın ve toplu taşımaya en uygun mezarlıkları tercih etmesi nedeniyle belediyenin şehir merkezine en yakın orman niteliğini yitirmiş alanlarla mera niteliğindeki tarım arazilerini mezar yeri inşası için tercih etmek durumunda kaldığı belirtilmektedir. 25 ya da 49 yıllığına tahsis edilerek kullanıma açılan bu mezarlıklarda da minimum alanda daha fazla cenazenin defninin amaçlandığı ifade edilmektedir.

Göç ve sanayileşme nedeniyle mezarlık alanı sorununun en çok yaşandığı illerden biri İstanbul olmakla birlikte İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin faaliyet raporunda da (2018: 224) kurumsal kapasitenin değerlendirilmesi bölümünde; "mevcut mezarlık alanlarının ihtiyaçları karşılayamaması" cümlesine 'riskler' başlığı altında yer verilmiştir. Son yıllarda ülkemize Avrupa'dan gelip kıyı alanlarında yerleşen emekli yabancılar da dikkati çekmekte; kentli hakları bağlamındaki istekleri, kültürel farklılıkları, toplumsal etkileri gibi konular kamu idarelerince sorgulanmaya ve yeni mekânsal kullanımlara olan gereksinim doğrultusunda mülk ve mezar yeri talepleri tartışılmaya başlanmıştır (Karaman ve Karakurt, 2009: 98).

Kentleşme, Rant ve Mezarlıkların Korunmasına İlişkin Sorunlar

Günümüzde mezarlık alanlarının kentleşme ve rant kıskacında yer değişikliğine ve dönüşüme uğradıkları görülmektedir. Mezarlıklar, yaşam-ölüm ikiliğini yansıtır şekilde kentin önemli mekânları olarak 'ölüm' olgusuyla ilintili duyusal ve simgesel unsurları taşımakla birlikte, kent toprağının sürekli dönüşüm mekanizmaları ile değer kazanması sürecinde 'yaşam' önceliklerine göre yeniden şekillenmektedir (Tuncer, 2019: 22). Mezarlık manzarasına sahip bir konutun bedelinin piyasa değerine göre daha düşük düzeyde kalması gibi ekonomik ya da korku duyulması gibi psikolojik nedenlerle, cenaze yakınlarının yakın olmasını tercih ettiği şehrin merkezinde kalan mezarlıklara, semt sakinleri komşu olmayı istemeyebilmektedir (Mirasyedi, 2006: 9). Pérouse'un (2017: 156-157) çalışmasında yapılaşmanın ve nüfusun yoğun olduğu metropollerde mezarlıkların işgal

edilen boş araziler ve fırsatlar alanı olarak algılanan ve buraya göz dikenlerce "kemirilen ve sinsice deşilen", metropolün yoğunlaşmasıyla "sıkıştırılan ve tehdit altında" yerler olduğu ifade edilmekte; definecilik, tarihi mezar taşlarının çalınması, fabrikaların mezarlıklara doğru kaçak genişletilmeleri, kirletici kullanımlar (taş ocağı olarak kullanımı gibi), gecekonduların kurulması, seksenli yıllarda otoyolların açılmasıyla Edinekapı ve Sütlüce civarındaki mezarlık tahribatı, Kazlıçeşme, Mecidiyeköy, Ortaköy Rum Mezarlıklarının dev rezidans kuleleriyle kuşatılmaları, kentsel dönüşüm projeleri örnek olarak gösterilmektedir. Yer açma stratejileri (istimlakler), sorumlu kuruluşların çokluğu, bakımsızlık, yanlış restorasyonlar, yeni gömülerin yapılması, mezarlık alanlarının ve mezar yapılarının bakımsız ve yıpranmış görünüme sahip olmalarının ve yok olmalarının nedenleri arasında sıralanmaktadır (Arslan, 2015: 120). Kartal çalışmasında (2017: 130) plansız programsız şehirleşmeyi, meydan ve yol açma gibi alt yapı bahanelerini, ihmal ve kasıt taşıyan davranışları da bu nedenler arasına dahil etmekte, Konya'da Ulvi Sultan, Nalıncı Baba, Anber Reis gibi tarih ve medeniyet bütünlüğünün yapı taşları olarak ifade ettiği türbelerin bu nedenlerle yıkılmasından bahsetmektedir.

Karaman ve Karakurt'un (2009: 96, 98) çalışmasında, metruk mezarlıkların kentsel dönüşüm projelerine konu edilmemesi ya da bu alanların kamusal ihtiyaç gerekçesi ile bina, konut ve benzeri amaçlı kentsel rant odaklı kullanımlara değil, Avrupa Kentsel Şartı'nda da belirtildiği gibi yeşil alan olarak kullanılmasının hukuki teminat altına alınması gerektiği ortaya konmakta; insanın ve zamanın tahribine terk edilen mezarlıkların korunması konusunda yerel ve merkezi yönetimde görevli üst düzey yöneticilerin tarih ve kültür eğitimlerinin önemine dikkat çekilmektedir. Çalışmada ayrıca 1931 tarihli Mezarlıklar Hakkındaki Nizamname ile 3998 sayılı Mezarlıkların Korunması Kanunu'nun mezarlıklar üzerindeki mülkiyet ilişkilerini konu eden uyumsuz hükümlerine[6] yer verilerek 5393 sayılı Kanunun, 1931 tarihli Nizamname'ye uygun olarak yeniden düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Yer Seçimi, Planlama ve Peyzaj Tasarımı Sorunu

Mezarlık alanlarının yer seçiminde; seçilen toprağın tarımsal nitelik taşımamasına, jeolojik yapısına, çok gevşek zeminli ya da çok sert kayalık olmamasına, deprem riskinin bulunduğu fay hattı geçen zeminde bulunmamasına, drenaj sorununun olmamasına, yüzey ve yeraltı sularına karşı tehdit oluşturmamasına, to-

[6] 1580 sayılı Belediye Kanunu (madde 160) ve 1931 tarihli Mezarlıklar Hakkındaki Nizamname (madde 1) uyarınca 'vakfa ait tapulu-tapusuz umumi mezarlıkların' mülkiyetinin belediyelere ait olduğu hükme bağlanmış, buna karşılık 3998 sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun'un 1. maddesinde sadece 'umumi mezarlıkların' mülkiyetinin belediyelere ait olduğu belirtilmiştir.

pografyanın eğimine, yerleşim alanlarından ulaşılabilirliğine dikkat edilmelidir (Karadağ vd., 2018: 29). Ancak yukarıda bahsedilen mezarlık alanı gereksinimi nedeniyle yer seçiminde dikkat edilmesi gereken bu ilkeler konusunda belediyelerin çok özenli davranabildiklerini ifade etmek güç görünmektedir. Kentlerde göçle meydana gelen nüfus artışı, konut talebi ve sanayileşme, yeşil alanların imara açılmasına neden olmakta her geçen gün azalan kentsel yeşil alanların yerini mezarlıklar almaya başlamaktadır. Ne var ki ekolojik ve rekreasyonel işlevleri de olması gereken mezarlıklar, ülkemizde ölü gömme ve ziyaret alanı olarak kullanımının ötesine geçememiş, yerleşim yerlerinden uzaklara konumlandırılan ve etrafı yüksek duvarlarla çevrelenen ve vakit geçirilmekten hoşlanılmayan yerler halini almıştır (Moda, 2019: 15, 98). Anlık hayatın yüceltildiği birey ve tüketim odaklı metropollerde "*ölüler metropolün sürekli hummalı ve pürüzsüz olması gereken akışına engel* olup ölüm olgusu gizlenir ve unutturulur olmuş, şehirlerin gelişmesiyle ölüler ve canlılar ilişkisi gevşemiştir" (Pérouse, 2017: 158-159). Tuncer'in (2019: 19) söylemiyle "eski açık hava mezarların sessizliği, huzur ve sükûn telkin eden ortamına karşın, duvarlar içine alınmış şehir mezarlıklarının kuru, yeşilsiz kalabalığı da o denli huzur kaçırıcı hale gelmiştir". Moda (2019: 99) tarafından Kayseri Asri Mezarlığında gerçekleştirilen ziyaretçi memnuniyet anketi sonucunda ziyaretçilerin, mezarlıkların kentsel açık yeşil alan olarak kullanımı konusunda istekli olmadıkları, büyük çoğunluğunun mezarlıkta zaman geçirmek istemediği, ziyaret ve cenaze töreni dışında gelmeyi tercih etmedikleri saptanmıştır. Çalışmada elde edilen bu bulgular ise mezarlık alanlarına ilişkin sosyo-kültürel sorunları ve tasarım problemlerini ortaya koymaktadır. Sosyo-kültürel sorunlara aşağıda değinilecek olup planlama, peyzaj tasarımı ve bakım çalışmaları açısından ise Türkiye'deki özellikle küçük yerel birimlerin mezarlıklarının birçoğunun aşağıdaki sorunlara sahip olduğu söylenebilir (Türkiye Belediyeler Birliği, 2017: 18; Özhancı ve Aklıbaşında, 2017: 123; Aktaş, 2009: 74-77; Uslu, 2009):

-Mezarlık bakım masraflarının yerel bütçeyi baskılaması,

-Mezarlıklarda özel alan kullanım biçimi olarak yer seçimi, planlama, tasarım ve yönetim konusunda belirlenmiş ilkelerin uygulamaya geçirilmesi ve bu ilkelerin ekolojik konularla birlikte değerlendirilmesi konusundaki yetersizlikler,

-Mezar yapılarına, donatılara ve bitkisel düzenlemelere ilişkin standartların belirlenmemiş olması, bitkisel bakım, peyzaj çalışmalarının yetersizliği, cenaze yakınlarınca rastgele uygulamaların yapılması (mermer kirliliğine, fonksiyonsuz donatılara, estetikten uzak çirkin görüntüye neden olmaktadır),

-Ziyaretçilere yönelik kurallara dayalı uyarıcı, tanıtıcı levha, ulaşım sirkülasyonu (ada içi yollar, rampalar ve merdivenler), otopark ve yönlendirme çalış-

malarındaki eksiklikler,

-Mezarlıkların oturma-toplanma-dinlenme mekânları olarak tasarlanamaması; toplumdan, güven algısından uzak izole alanlar olarak kalmaları,

-Tarihi mezarlık, yapıların korunamaması (mezarlık taşlarının üst üste yığılması, yerlerinden uzaklaştırılması, düzensiz şekilde dikilmeleri, tahrip edilmeleri gibi),

-Mezar yapılarının imal yerlerinin, fidanlıkların, ulaşım araçlarının yerlerinin ve büyüklüklerinin planlanmasında ekolojik kaygıların öncelikli olmaması,

-Planlama ve tasarımların çok disiplinli (antropoloji, tarih, sanat tarihi, felsefe, ilahiyat, şehir planlama gibi) çalışmaların ürünü olmamasıdır.

6360 Sayılı Kanun Çerçevesinde Yetki Paylaşımı Sorunu

6360 sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'da büyükşehir ilçe belediyesi olan belediyelerce yürütülen mezarlık hizmetinin yerine getirilmesine yönelik yatırım, alacak ve borçların, komisyonca (vali tarafından, bir vali yardımcısının başkanlığında, valinin uygun göreceği kurum ve kuruluş temsilcilerinin ve ilgili belediye başkanlarının katılımıyla oluşturulan) ilgisine göre büyükşehir belediyesi ile ilgili bağlı kuruluş arasında paylaştırılacağı ifade edilmiştir (Geçici madde 1). Türkiye Belediyeler Birliği tarafından hazırlanan 6360 sayılı Kanuna İlişkin Rehber'de (2014) büyükşehir belediyelerinin görevleri arasında bulunan mezarlık alanlarının tespit edilmesi, mezarlıkların tesis edilmesi, işletilmesi, işlettirilmesi, defin ile ilgili hizmetlerin yürütülmesine ilişkin hizmetlerin büyükşehir belediyesi meclisinin kararı ile ilçe belediyelerine devredilebileceği veya bu hizmetlerin birlikte de yapılabileceği belirtilmiştir. Ancak bu hüküm ve açıklamaya rağmen belediyeler arasında bazı hizmet alanlarında ve özellikle mezarlıklar konusunda yetki paylaşımı sorunu devam ediyor görünmektedir. Bulut ve Dönmez'in (2019: 33) çalışmasında belediye meclis üyelerine yöneltilen *"*Sizce büyükşehir belediyesi ile ilçe belediyeleri arasında sağlıklı bir yetki paylaşımı yapılmış mıdır?*"* sorusuna bir meclis üyesi; mezarlık hizmetleri konusunda ilçe belediyesinin yetkili olması için meclis kararı alındığını, bu nedenle de büyükşehir belediyesinin bölge idare mahkemesine başvurduğunu ve yürütmeyi durdurma kararının verildiğini ifade etmiştir. Diğer bir meclis üyesi de, mezarlık hizmetleri konusunda yetki karmaşası yaşandığını, mezarlıkların bakımı, onarımı, yapımı gibi taleplerin tamamının ilçe belediyesine geldiğini, bununla ilgili yetki ve ödeneklerinin olmamasının belediyeyi sıkıntıya düşürdüğünü, vatandaşların *büyükşehir belediyesine gittiğinde de muhatap bulamadığını* belirtmiştir. Gözler (2013: 32) ise 6360 sayılı Kanunu

değerlendirdiği çalışmasında, büyükşehir sınırları içerisine giren ve büyükşehir ilçe belediyesine dönüştürülen bir ilçe belediyesi örneği üzerinden "Mustafakemalpaşa'daki cenazeler, Bursa kent mezarlığına mı defnedilecektir" sorusunu yöneltmektedir. Bu tür kamu hizmetlerinin eskiden olduğu gibi mevcut ilçe belediyelerince yürütülecek olması durumuna istinaden de bu ilçelerin büyükşehir belediyesi sınırları içine katılma nedeninin gerekliliğini sorgulamaktadır.

Personele İlişkin Sorunlar

Diğer meslek alanlarında olduğu gibi mezarlık hizmetinde çalışan personelin de iş sağlığı ve güvenliği önem taşımaktadır. Ülkemizde cenaze defin iş ve işlemleri niteliği gereği meslek olarak görülmeyip toplumsal dayanışma ile ifa edilmeye çalışılan bir hayır işi olarak görülmüş; iş sağlığı ve güvenliği konusunda yaptırıma dönük çalışmalar yetersiz kalmıştır. Oysa ıslak zeminde çalışma, sıcak su kullanımı, cenazenin enfekte olması gibi riskler gasilhanede; arazi şartları (eğimli olması gibi) ve açık mezarlar imamlık görevi yapılırken; mezar çökmeleri, topraktan bulaşabilecek hastalıklar ise kazı ve gömü işlemleri sırasında karşılaşılabilecek risklerden sadece birkaçını oluşturmaktadır (Emirzade Artar, 2017). İstanbul Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Daire Başkanlığı'nca yürütülen cenaze ve defin hizmetlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin araştırıldığı tez çalışmasında (Emirzade Artar, 2017) çalışanların tükenmişlik düzeyinin düşük olduğu tespit edilmekle birlikte yaklaşık yarısının (%46,59'unun) cenaze yakınlarının sözlü veya fiziksel saldırısına maruz kaldığı saptanmıştır. Mezarlık personelinin cenaze yakınlarının en sıkıntılı ve üzüntülü günlerinde iyi iletişim kurmak gibi zor bir görevi üstlenmeleri gerekmekte; verdikleri hizmetin ve işin niteliği gereği psikolojik desteğe gereksinim duyabilmektedirler. Yoğun duygular yaşayan, acı duyan ve zaman zaman da öfkeli vatandaşlar ile sürekli iletişim içinde olmaları, trajik olaylarla karşılaşmaları nedeniyle de psikolojik yıpranma durumlarının göz önüne alınarak farklı bir ücret, çalışma süresi ve emeklilik politikasının uygulanması gerektiği düşünülmektedir (Aktaş, 2009: 74-77). Bazı belediyelerde cenaze hizmetlerinde çalışan personele yönelik 'iletişim, öfke kontrolü, tükenmişlik sendromu' gibi konularda eğitimlerin verildiği görülmektedir (milliyet.com.tr, 2017; bodrum.bel.tr, 2014).

Bilgi Sistemi Uygulamalarına İlişkin Sorunlar

Akıllı şehir uygulamaları ve elektronik belediyecilik hizmetleri kapsamında yerel yönetim alanında teknolojik hizmetlerin yaygınlaşması doğrultusunda belediyelerde mezarlık bilgi sistemleri de uygulamaya geçirilmeye başlanmıştır. Mezarlık bilgi sistemleri belediyelerin mezarlık hizmeti birimlerindeki cenaze (ölüm belgesinde ve mezarlık defterinde yazılı bulunan bilgiler) ve mezarlık alanına (konum bilgisi) ilişkin verilerin ve kayıtların, sorgulama ve analiz açısından kolaylık

sağlamak üzere ortak bir veri tabanında toplanması olarak ifade edilebilir. Çoğu belediyede mezarlık bilgi sisteminin kurulumu teknolojik alt yapı yetersizliği nedeniyle sorunken, sistemin kurulum aşamasında da en çok karşılaşılan sorunlardan birini 'eşleştirme' yani cenazeye ait ölüm belgesinde yazan bilgilerle mezar taşı üzerinde yazan bilgiler arasındaki farklılığa ilişkin sorunlar oluşturmaktadır. Bu durum genellikle cenazenin lakabının mezar taşına yazılmış olması, işlenen bilgilerin yanlış yazılmış olması, mezar taşlarının aşınmış ve kırılmış olması gibi durumlardan kaynaklanmaktadır. Eşleştirme sorunu, mekânsal bilgi ile sözel bilgi arasındaki ilişkinin kurulabilmesi açısından çözülmesi gereken sorunlardan birini oluşturmaktadır (Akan, 2018: 34).

Mezarlık Fiyatları Sorunu

Büyükşehirlerdeki mezarlık yeri sorunu, belediyelerin bu hizmeti yerine getirirken karşılaştıkları diğer bir sorunu beraberinde getirmektedir. Yer sorunu mezarlık fiyatlarına yansımakta, büyükşehirlerdeki mezar yerlerine ilişkin yüksek arazi değerleri yazılı basında sıkça gündeme gelen haberlerden birini oluşturmaktadır.[7] Hatta İstanbul'da satın aldıkları mezar yerini üçüncü şahıslara devrederek mezarlıklar üzerinden rant sağlayanların da olduğu, bu nedenle de mezar yeri satın alan vatandaşlara verilen tapuların arkasına birinci ve ikinci derecede akrabaların dışında devir ve satışı engellemek için şerh konulduğu bilgisini içeren haberler de gündeme gelmektedir. İstanbul'daki yüksek mezarlık fiyatları boş mezar yeri satın alımları için gerçekleştirilmektedir. Bunun için de İstanbul mezarları gayrimenkul değerine göre dört kategoriye ayrılmıştır. Örneğin Tablo 4'te yer verilen yüksek meblağlı birinci sınıf mezarlıklar arasında 34.000 TL gibi yüksek bir bedelle Zincirlikuyu, Ulus, Rumelihisarı (Aşiyan), Abide-i Hürriyet, Nafibaba mezarlıkları yer almaktadır. 2017 yılı faaliyet raporlarına göre Adana Büyükşehir Belediyesinin mezar yeri satışından elde ettiği gelir; 7.480.280 TL, Malatya'nın 187.825,31 TL, Ordu'nun ise 1.023.452,00 TL'dir.

Tablo 4. İstanbul'da Gayrimenkul Değerine Göre Sınıflandırılmış Boş Mezar Ücretleri (2020)

Birinci Grup Mezarlık Yer Bedeli	34,000 TL
İkinci Grup Mezarlık Yer Bedeli	14,000 TL
Üçüncü Grup Mezarlık Yer Bedeli	4,500 TL
Dördüncü Grup Mezarlık Yer Bedeli	2,200 TL

Kaynak: *İstanbul BB Avrupa Yakası 2020 yılı Ücret Tarifesi www.ibb.istanbul/Uploads.*

[7] http://www.milliyet.com.tr/gundem/**rezidans-fiyatina-mezar**-1696490, (20.12. 2019).
https://www.ntv.com.tr/turkiye/**istanbulda - en pahali-mezar-yeri-25-bin-lira**, 25 Mart 2018, (15. 05. 2019).
Avcan Ali Rıza, Ölümden Sonrası da Zor, https://kentstratejileri.com, 20 Ekim 2017 (20.12.2019).

Sosyo-Kültürel Sorunlar

Mezarlık ve defin hizmetlerinin yerine getirilmesinde inanç özgürlüğüne hassasiyet gösterilmesi de önem taşımaktadır. Hıfzıssıhha Kanunu'nun 224. maddesinde; ölülerin yakılması için fenni usulü dairesinde fırınlar yaptırmak isteyen belediyelerin projelerini onaylatıp tesisata başlayabilecekleri ifade edilmektedir. Aynı Kanun'un 225. maddesinde ise vefatın herhangi gayritabii bir sebepten dolayı olmadığına ilişkin doktor raporunun sunulması, ölen kişinin yakılmayı vasiyet etmiş olması gibi bir cesedin fırınlarda yakılabilmesi açısından gerekli olan belge ve hususlara yer verilmektedir. Ancak kanunen izin verildiği halde Zincirlikuyu Mezarlığı'nda inşa edilen Türkiye'nin ilk ve tek krematoryumunun yıkılmış olmasıyla birlikte, teknik imkânsızlık nedeniyle bu yöndeki talepler yerine getirilememektedir (Çelik, 2017: 280-281).

Mezarlık hizmetine ilişkin sosyal sorunlar bağlamında belirtilecek diğer bir husus da ölüm sosyolojisi üzerine yazdığı çalışmasında Sağır'ın (2012: 906, 923) da dile getirdiği gibi günümüz metropollerinde ölümle ilgili kültürel törenlerin, merasimlerin, inanç, değer ve algılamaların da değişmiş olmasıdır. Araştırmada, sade ve tek düze bir kültürel alanla, belediye anonslarıyla, online ziyaretler ve standartlaşan hizmetlerle kültürel ontolojik zeminin zarar gördüğü dile getirilmektedir. Küreselleşme ve ekonomik düzen çerçevesinde ölüm olgusunun manevi olandan sıyrılıp maddiyata söz konusu edilmesini eleştirmektedir. Günümüzde unutulan birçok gelenek gibi mezarlıkların yeşillendirilmesinin ve ağaçlandırılmasının unutulduğu, kuşların içmesi için yapılan su haznelerinin bile kaldırıldığı mezarlıkların taşla çevirili soğuk görünümlü tek düze alanlara çevrildiği de düşünülmektedir (Moda, 2019: 16). Ücretli ağıt yakan insanların cenaze törenlerine çağrılması, cenaze törenlerinin toplumun kendi içinden çıkıp kar elde eden organizasyon firmalarına devredilmesiyle ölümün kutsallığını yitirdiği ve sıradanlaştırıldığı düşünülmektedir. Belediyeler tarafından cenazenin yıkanması, kefenlenmesi ve gömülmesine ilişkin verilen hizmetler de sosyallikten uzmanlaşmaya doğru bir değişim olarak görüldüğünden bu kapsamda değerlendirilebilmektedir (Sarıkaya, 2019: 76-77). Diğer taraftan ölüm sonrası taziye ve törensel uygulamalar sosyal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlamakla birlikte Güneydoğu Anadolu'da yakını ölenlere komşularının yemek götürmesi geleneğinin son yıllarda kentleşme ile cenaze yakınlarının ziyaret edenlere taziye çadırında üç gün boyunca yemek vermesine dönüştüğü, hayır yemeği geleneğinin ise maddi olarak ne kadar zorlayıcı olduğu (bankadan kredi çekme gibi) yazılı basında dile getirilmektedir. Bu konudaki sıkıntıları belediyelerin de yüklenmek durumunda kaldığı görülmektedir (habertürk, 2017; ajansurfa, 2018).

Sonuç

Ölüm olgusu bilimsel (tıbbi), hukuki ve toplumsal alanda sonuçları olan, kamu malı statüsündeki mezarlıklar ve kamu hizmeti kapsamındaki defin hizmeti ile de kamu yönetimi alanına sirayet eden canlılar için evrensel bir gerçekliktir. Defin ve mezarlık hizmeti insanın doğası gereği ihtiyaç duyduğu en temel yerel hizmetlerden birini oluşturmakta, bu nedenle de hizmete dair sorun alanlarının tespitinin, hizmetin iyileştirilmesi ve geliştirilmesinin, sınırlı sayıda araştırmaya konu olması nedeniyle de hizmet alanının betimlenmesinin dahi önem taşıdığı düşünülmektedir.

Türkiye'deki defin ve mezarlık hizmetlerine ilişkin mevzuat hükümlerinin, hizmetin büyükşehir belediyelerinde nasıl örgütlendiğinin, hangi faaliyet, görev ve sorumlulukların yerine getirildiğinin, hizmetin ücretlendirme durumunun ve hizmete dair sorun alanlarının ortaya konmaya çalışıldığı bu araştırmada; defin ve mezarlık hizmetlerinin büyükşehirlerde Çevre Koruma ve Kontrol, Destek Hizmetleri, Kent Estetiği, Kırsal Hizmetler, Park ve Bahçeler, Sağlık ve Sosyal Hizmetler gibi farklı daire başkanlıkları eliyle görüldüğü; hizmetin ise en çok Sağlık İşleri Daire Başkanlığına bağlı şube müdürlükleri aracılığıyla yerine getirildiği saptanmıştır. Belediyeler tarafından mezarlık yeri seçimi ve tahsisine ilişkin kamulaştırma işlerinin yapıldığı; mezarlık alanı içinde ilaçlama, kireçleme çalışmalarının, yürüyüş yolları, çevre duvarı, mezarlık binası inşaası, ağaçlandırma, mezarlık alanının aydınlatılması ve güvenliğinin sağlanması, şehitliklerin ve tarihi mezarlıkların düzenlenmesi gibi bakım, onarım ve koruma işlerinin gerçekleştirildiği; cenazenin nakil, defin ve idari olarak evrak kayıt işlemlerinin yapıldığı; taziye çadırı, din görevlisi desteği ve Alo cenaze hizmeti ile cenazenin yakınlarına; mezarlığa ulaşım için araç tahsisi ve mezarlık bilgi sistemi gibi araçlarla ziyaretçilere yönelik hizmetlerin yürütüldüğü tespit edilmiştir. Bebek ve hayvan mezarlıklarının oluşturulması, vatandaşların memnuniyetini ölçen anket çalışmalarının gerçekleştirilmesi, kimsesiz vatandaşlara ücretsiz hizmetlerin sunulması gibi hizmetleri üstlendikleri görülmüştür. Büyükşehir belediyelerinde genel olarak defin hizmetlerinin ücretlendirilmediği ancak mezar yerlerinin, aile mezarlıklarının, eş yanı mezarlıkların ve kabirden cenaze çıkarılmasının bedellendirildiği saptanmıştır.

Artan nüfus artışı ve kentleşmenin etkisiyle mezarlık alanlarının gereksinimleri karşılayamaması, mezarlık yeri ve arazi ihtiyacı, büyükşehirlerdeki mezarlık ücretlerinin yüksekliği ve mezarlık alanlarının rant odaklı kullanımlara maruz bırakılması, mezarlık alanlarında ekolojik planlama ve yönetim konusunda uygulamaların yetersiz kalması, mezarlık alanlarının güvenliği, bakımı ve korunması konusunda eksikliklerin olması, büyükşehir belediyeleri ile büyükşehir

ilçe belediyeleri arasında yetki paylaşımı sorunlarının bulunması, bilgi sistemi uygulamalarının geliştirilmesi, mezarlık hizmetini gören personele eğitim ve psikolojik destek verilmesi gereği, standartlaşan hizmet anlayışı ile farklı inanç ve kültürlerin görmezden gelinmesi, kurumsallaşan tek tip hizmet anlayışı ile sosyal değerlerin zarar görmesi ama aynı zamanda geleneklerin de insanlar ve yerel birimler üzerinde yük oluşturması araştırmanın bulguları arasında yer almıştır.

Belediyelerin temel hizmetleri içinde yer alan mezarlık ve defin hizmetlerine yönelik gelecek projeksiyonlarının yapıldığı, ekolojik değerlerin ön planda tutulduğu, planlı, bütüncül yönetim stratejileri belirlenmelidir. Toplumda ve yerel birimlerde çalışan personele tarih-kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin koruma bilincinin kazandırılması için eğitim çalışmaları yapılmalı ve çalışmalar hukuki alt yapı ile desteklenmelidir. Kamu hizmetinin temel ilkelerinden biri olan nesnellik ve tarafsızlık ilkeleri göz önünde bulundurularak vatandaşların inanç ve kültürlerine saygı gösterilmeli ve ihtiyaçlarının karşılanmasına özen gösterilmelidir. Hizmetin verimli ve etkin bir şekilde yerine getirilebilmesi için yerel yönetimlerin bütçelerinde yeterli kaynak ayrılabilmelidir.

Kaynakça

1593 Sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu (RG Tarih: 06.05.1930; Sayı: 1489).

3998 Sayılı Mezarlıkların Korunması Hakkında Kanun (RG Tarih: 13.06.1994, Sayı: 21959).

5216 Sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu (RG Tarih: 23.07.2004 / Sayı: 25531).

5393 Sayılı Belediye Kanunu (RG Tarih: 13.07.2005 / Sayı: 25874).

6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması İle Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun (RG Tarih: 06.12.2012 / Sayı: 28489).

Adana Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Adana.

Adana Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Dairesi Başkanlığı Çalışma Usul ve Esasları Hakkındaki Yönerge.

Akan, N. (2018). *Mezarlıkların İmar Planlarındaki Yeri, Yeni Mezar Alanlarına Yönelik İhtiyaç Analizi ve Mezarlık Bilgi Sistemi, İstanbul Örneği*, T.C. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Harita Mühendisliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Aktaş, R. (2009). İstanbul'daki Mezarlıkların Nitelik ve Nicelik Açısından İrdelenmesi ve Çağdaş Mezarlık Planlaması Örneği Olarak *Bahçeşehir Mezarlığı*, Bahçeşehir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Çevre Tasarımı Yüksek Lisans Programı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Ankara Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Ankara.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Yönetmeliği.

Antalya Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Antalya.

Antalya Büyükşehir Belediyesi 2020 yılı Gelir Tarifesi, http://antalya.bel.tr/Content/UserFiles/Files/GelirTarifeleri%2F2020%20GEL%C4%B0R%20TAR%C4%B0FES%-C4%B0%20MECL%C4%B0S%20%C4%B0MZALI.pdf, (05.01.2020).

Antalya Büyükşehir Belediyesi Mezarlıklar Şube Müdürlüğü Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.

Arffmann, L. (2000). "Whose Cemetery?" *Mortality,* 5(2), 125–126.

Arslan, M. S. (2015). "Pertevniyal Valide Sultan Camii Külliyesi ve Haziresi", *Kargir Yapılarda Koruma ve Onarım Semineri VII (01-02 Aralık 2015),* İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Koruma Uygulama ve Denetim Müdürlüğü, İstanbul, 115-135.

Avcan Ali Rıza, Ölümden Sonrası da Zor, https://kentstratejileri.com, 20 Ekim 2017 (20.12.2019).

Aydın Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Aydın.

Balıkesir Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Balıkesir.

Belediye Mezarlıkları Nizamnamesi (RG Tarih: 09.08.1931; Sayı: 1868).

Bulut, Y., Dönmez, D. (2019). "6360 Sayılı Düzenlemeyle Oluşan Büyükşehir Modelinde Büyükşehir Belediyesi ile İlçe Belediyeleri Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Hatay İli Örneği", *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 2 (1), 29-40.

Bursa Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Bursa.

Çelik, F. E. (2017). "Türkiye'de Ölen Yabancıların Cenaze İşlemleri". *Public and Private International Law Bulletin,* 37 (2), 257-293.

Denizli Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Denizli.

Denizli Büyükşehir Belediyesi 2019 yılı Gelir Tarifesi, https://www2.denizli.bel.tr/userfiles/file/2019%20Y%C4%B1l%C4%B1%20%C3%9Ccret%20Tarifesi.pdf, (05.01.2020).

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Diyarbakır.

Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi 2020 yılı Gelir Tarifesi, http://www.diyarbakir.bel.tr/filespap/gelir_tarifeleri/2020-yili-gelir-tarifeleri.pdf, (05.01.2020).

Emirzade Artar, E. M. (2017). *Cenaze ve Defin Hizmetlerinde Çalışan Sağlık Güvenlik Algısının Tespiti*, T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü İş Sağlığı ve Güvenliği Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Ertan, M. H. (2012). "Sosyolojik Açıdan Batman ve Yöresindeki "Taziye Geleneği" ve Bu Geleneğin Anadolu Taziye Kültürü ile Karşılaştırılması". *Batman Üniversitesi Yaşam*

Bilimleri Dergisi, 1 (1), 949-962.

Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Erzurum.

Eskişehir Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Eskişehir.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Gaziantep.

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2019 yılı Gelir Tarifesi, (05.01.2020).

Gözler, K. (2013). "6360 Sayılı Kanun Hakkında Eleştiriler: Yirmi Dokuz İlde İl Özel İdareleri ve Köylerin Kaldırılması ve İlçe Belediyelerinin Büyükşehir İlçe Belediyesi Haline Dönüştürülmesi Anayasamıza Uygun mudur?" Legal Hukuk Dergisi, 11 (122), 37-82.

Hatay Büyükşehir Belediyesi (2018). 2017 Yılı Faaliyet Raporu, Hatay.

Hatay Büyükşehir Belediyesi 2019 yılı Gelir Tarifesi, https://www.hatay.bel.tr/media/4179/2018_yiili-gelir-tarifesison.pdf, (05.01.2020).

http://konya.bel.tr/sayfadetay.php?sayfaID=898, (05.01.2020).

http://www.adana.bel.tr/hizmetlerimiz/mezarlik-defin-islemleri, (05.01.2020).

http://www.ajansurfa.com/gundem/ne-olacak-bu-taziye-evlerinin-hali-h29073.html, 22 Temmuz 2018, (20.12.2019).

http://www.ankara.bel.tr/haberler/baskentte-mezarlik-defin-ucretleri-yeniden-belirlendi/, (05.01.2020).

http://www.eskisehir.bel.tr/dosyalar/yonergeler/saglik_cenaze_mesarlik_hizmt.pdf, (05.01.2020).

http://www.milliyet.com.tr/cenaze-hizmetleri-personeline-egitim-mersin-yerelhaber-2300604, 26 Eylül 2017 (20.12.2019).

http://www.milliyet.com.tr/gundem/rezidans-fiyatina-mezar-1696490, (20.12.2019).

https://bodrum.bel.tr/haber/bodrum-belediyesi-psikolojik-destek-seminerleri-duzenliyor.html, 28 Ağustos 2014 (15.05.2019).

https://kahramanmaras.bel.tr/fs/fields/attachments/2019_gelir_tarifesi.pdf, (05.01.2020).

https://www.balikesir.bel.tr/bilgi-hizmetleri/hizmet-rehberi/cenaze-hizmetleri, (05.01.2020).

https://www.haberturk.com/diyarbakir-muftulugu-taziye-yemekleri-icin-hutbe-verdi-1752504, 13.12.2017, (15.05.2019).

https://www.izmir.bel.tr/tr/CenazeIslemleri/25/87, (05.01.2020).

https://www.kayseri.bel.tr/mezarliklar-sube-mudurlugu, (05.01.2020).

https://www.ntv.com.tr/turkiye/istanbulda- en pahali-mezar-yeri-25-bin-lira, 25 Mart 2018 (20.12.2019).

https://www.trabzon.bel.tr/fck-sayfalar.aspx?id=109, (05.01.2020).

İstanbul BB Anadolu Yakası 2020 yılı Ücret Tarifesi https://www.ibb.istanbul/Uploads/2019/12/ANADOLU-YAKASI-MEZARLIKLAR-MuDuRLugu.pdf, (05.01.2020).

İstanbul BB Avrupa Yakası 2020 yılı Ücret Tarifesi https://www.ibb.istanbul/Uploads/2019/12/AVRUPA-YAKASI-MEZARLIKLAR-MuDuRLugu.pdf, (05.01.2020).

İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, İstanbul.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Cenaze ve Defin Hizmetleri Yönetmeliği.

İzmir Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, İzmir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Kahramanmaraş.

Karadağ, A. A., Gültekin, P., Kayapınar, E. (2018). "Mezarlık Yer Seçim Kriterlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma: Akçakoca (Düzce)". *Journal of Forestry*, 14 (2), 17-33.

Karaman, T. Z. ve Karakurt, A. (2009). "Türkiye'de Yabancı Mezarlıkları ve Küresel İlişkiler Ağında Stratejik Gelişmeler; İzmir İçin Bir Yaklaşım". *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 7 (1), 73-99.

Kartal, A. (2017). "Konya'da Yok Olan/Edilen Türbeler", *2st International Conference on Studies in Turkology (ICOSTUR 2017, Roma)*, Roma, Italy, 124-130.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Kayseri.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Kocaeli.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi 2019 yılı Gelir Tarifesi https://www.kocaeli.bel.tr/webfiles/userfiles/files/birimler/mali-hizmetler-dairesi-baskanligi/2019YILI%20GEL%C4%B0R%20TAR%C4%B0FES%C4%B0%2030_07_2019.pdf, (05.01.2020).

Konya Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Konya.

Konya Büyükşehir Belediyesi Çevre Koruma ve Kontrol Dairesi Başkanlığı Mezarlıklar Yönetmeliği.

Malatya Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Malatya.

Manisa Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Manisa.

Mardin Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Mardin.

MEB (Millî Eğitim Bakanlığı) (2011). Çevre Sağlığı, Mezarlıklar, Ölü Defin ve Nakli. Ankara.

Mersin Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Mersin.

Mezarlık Yerlerinin İnşaası ile Cenaze Nakil ve Defin İşlemleri Hakkında Yönetmelik (RG Tarih: 19.01.2010 / Sayı: 27467).

Mirasyedi A. (2006). *Konut Fiyatlarını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi Üsküdar Örneği*, T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Moda, A. (2019). *Kent Mezarlıklarının Kentsel Yeşil Alanlar İçindeki Önemi ve Ziyaretçi Memnuniyetinin Belirlenmesinde Kayseri Asri Mezarlığı Örneği*, T.C. Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Muğla Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Muğla.

Mumford, L. (2019). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*, Çeviren: Gürol Koca ve Tamer Tosun, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Ordu Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Ordu.

Orman Kadastrosu ve 2/B Uygulama Yönetmeliği (RG Tarih: 20.11.2012 / Sayı: 28473).

Özhancı, E. ve Aklıbaşında, M. (2017). "Kentsel Peyzaj İçinde Mezarlıklar ve Peyzaj Mimarlığı Açısından İncelenmesi: Nevşehir Örneği". *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi,* 48(2): 113-124.

Pérouse, J. F. (2017). "Metropol (Anakent) Arasındaki Diyalektik Hakkında Birkaç Tespit". MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (15), 154-159.

Sağır, A. (2012). "Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi". *Turkish Studies (International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic)*, 7 (2), 903-925.

Sağır, A. (2013). "Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği". *Milli Folklor*, 25 (98), 125-137.

Sakarya Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Sakarya.

Samsun Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Samsun.

Sarıkaya, S. (2019). *Gösteri Toplumunda Geleneksel Törenlerin Dönüşümü: Doğum, Düğün ve Cenaze Törenleri Üzerine Bir İnceleme*, T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Şanlıurfa Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Şanlıurfa.

Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Tekirdağ.

Tokat, H. (2016). "Türk Hukukunda Mezarlıklar". *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 24 (2), 153-212.

Trabzon Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Trabzon.

Tuncer, A. (2019). "Şehrin Bir Parçası Olarak Mezarlıkların Değişimi", *Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Bilimleri Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3 (7), 14-23.

Türk Dil Kurumu (2019), Büyük Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr (10.05.2019).

Türkiye Belediyeler Birliği (2014). *6360 Sayılı On Dört İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Yedi İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanuna İlişkin Rehber.* Ankara.

Türkiye Belediyeler Birliği (2017). "İnanç ve Kültür Ekseninde Mezarlıklar". İller & Belediyeler Dergisi, Sayı: Ocak-Şubat/ 825-826, 16-35.

Uslu, A. (2009). "Çevreye Dost Mezarlık (Ekolojik Mezarlık) Planlama Yaklaşımları ve Dünya Kentlerinden Örnekler". *5. Uluslararası İleri Teknolojiler Sempozyumu (IATS'09-13-15 Mayıs)*. Karabük.

Van Büyükşehir Belediyesi (2018). *2017 Yılı Faaliyet Raporu*, Van.